

Jerusalem - en hellig bys jordiske historie

af Gil Yaron

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 15-16, 2018,
Bundeszentrale für politische Bildung

Aus Politik und Zeitgeschichte udgives af den tyske Forbundscentral for politisk dannelse (*Bundeszentrale für politische Bildung*) som et tillæg til ugeavisen *Das Parlament*. Med Forbundscentralens egne ord har udgivelsen til formål at "offentliggøre videnskabeligt baserede, alment forståelige bidrag til samtidshistoriske og socialvidenskabelige temaer såvel som til aktuelle politiske spørgsmål. Tillægget er et forum til diskussion, en indføring i komplekse vidensområder og tilbyder en afbalanceret blanding af grundlæggende og aktuelle analyser."

Gil Yaron (født 1973) har læst medicin på Det Hebræiske Universitet i Jerusalem; allerede inden afslutningen på sit studium arbejdede han med medicinsk forskning. Yaron begyndte tidligt at interessere sig for forholdene i Mellemøsten og indledte en parallel løbebane som korrespondent for tyske aviser og magasiner. Han har skrevet flere bøger om Israel og især om Jerusalem.

Knap tusind år efter at paven med kampråbet "Deus lo vult" (Gud vil det) havde sendt masser fra Europa på korstog mod Østen for at befri Jerusalem, stod byen i vinteren 2017/18 atter i verdensbegivenhedernes centrum. Da præsident Donald Trump den 6. december 2017 anerkendte Jerusalem som Israels hovedstad, skabte han frygt for en ny religionskrig om Den Hellige By. Den palæstinensiske selvstyremyndighed afbrød kontakten til USA, en af dens vigtigste donorer. Det radikalislamistiske Hamas erklærede en ny *intifada*. Også den øvrige islamiske verden reagerede med indignation, thi for den er Jerusalem det eneste sted, der qua sin fortid kan fungere som hovedstad for en palæstinensisk stat.

Men også Israel henviser til byens historie og betegner Jerusalem som "det jødiske folks eneste, evige og udelelige hovedstad". Det kan derfor ikke undre, at de to parters forhandlere ofte er kommet hinanden nærmere på mange punkter - bortset fra i spørgsmålet om Jerusalem. Mange betragter derfor byen som den vanskeligste og "største forhindring" på vejen mod en fredsløsning. Den, som ønsker at se nærmere på denne konflikt, må altså kende betydningen af Jerusalem, hvilket ikke kan lade sig gøre uden en klar forståelse af byens komplekse historie.

Stenalder og israelske kongeriger

Jerusalem anses for at være en af verdens ældste byer. Rester af imponerende bygningsværker påviser en første beboelse i det nuværende byområde i kobberalderen for omkring 7000 år siden.¹ Arkæologer daterer potteskår fra området omkring Gihonkilden til årene mellem 4500 og 3500 f.Kr. og finder hermed tegn på den første beboelse i den nuværende bykerne.² Rester af en 3700 år gammel op til otte meter høj stenmur af fire til fem tons tunge kvadersten påviser eksistensen af en befæstet kanaanæisk by i nærheden af kilden.³

I det andet årtusinde f.Kr. udstrakte Egyptens indflydelse sig til Kanaan. Lertavler fra det egyptiske Tel el-Armana påviser, at Jerusalem på det tidspunkt blev regeret af en egyptisk vasal, såsom statholderen Abdi-Chepa, hvis breve til farao Amenhotep III og dennes søn Echnaton er bevaret. En fatal kombination af klimaforandring, misvækst og folkevandring førte fra 1200 f.Kr. imidlertid til, at den dengang herskende verdensorden brød sammen. Egypten trak sig tilbage; andre imperier gik i opløsning.⁴

I det efterfølgende kaos blev Jerusalem gentagne gange belejret, erobret og plyndret. Magttomrummet gav plads til fremkomsten af nye politiske strukturer og kulturer såsom israelernes. Ifølge den hebræiske Bibel, hvis historiske autenticitet er omstridt, samlede kong David omkring 1000 f.Kr. tolv israelske stammer under sin myndighed, erobrede Jerusalem fra den kana-

anæiske stamme jebusitterne og gjorde byen til sit riges politiske centrum. Hans efterfølger Salomon gjorde den til stammeforbundets åndelige centrum og rejste her et tempel.

Jebusittisk mur i Jerusalem (foto: Deor avi)

Der er ingen arkæologiske fund, som direkte påviser eksistensen af David eller hans efterfølger Salomon, omend en stele fra Tel Dan sandsynliggør, at der i det 8. århundrede f.Kr. faktisk eksisterede en kong David med sæde i Jerusalem. Nogle forskere betragter David og Salomon som senere skabte myter og mener, at Jerusalem i det 10. århundrede f.Kr. var en ubetydelig landsby i periferien af verdenshistorien.⁵ Andre ser i resterne af betydningsfulde bygningsværker fra denne tid beviser på eksistensen af et mægtigt kongerige, der blev regeret fra Jerusalem.⁶

Det er ubestridt, at der i det 9. århundrede f.Kr. eksisterede to israeltiske kongeriger: det rige, mægtige Israel i Nord og det fattigere Judæa i syd. Først efter assyrernes ødelæggelse af nordriget i 772 f.Kr. blev Jerusalem hovedstad for alle de israeltiske stammer. En flygtningestrøm fra nord gav byen et massivt opsving. Det var den eneste gang i historien, at den israeltiske menighed i Jerusalem

var den største i verden.⁷ Det vil imidlertid være forkert at tale om jøder: En stor del af befolkningen praktiserede hedensk-polyteistiske riter.⁸

Jødedommens begyndelse, eksil og romersk provins

Grundlaget for jødedommen som en abstrakt monoteistisk statsreligion blev lagt med kong Josiahs tempelreformer i det 7. århundrede f.Kr. Hans præster begyndte at redigere Bibelen og udbredte den overbevisning, at Jerusalem var det eneste sæde for den ene Gud, som havde udvalgt kongehuset David og det jødiske folk. Jerusalem blev til et nationalreligiøst fikspunkt og valfartssted.⁹

Men da de daværende stormagter atter blev stærke, var det slut med Jerusalems uafhængighed. I 586 f.Kr. erobrede babylonierne byen, ødelagde det første tempel og sendte eliten i eksil. Halvtreds år senere besejrede de persiske achaimenider Babylon, og deres shah Kyros tillod i 539 f.Kr. et jødisk gesandtskab at vende tilbage til Jerusalem. Genopførelsen af Templet begyndte dog sandsynligvis først, da eksilarken Serubbabel, lederen af den jødiske diaspora i Babylon, i 520 f.Kr. blev sendt til Jerusalem med dette mål for øje. På det tidspunkt var Jerusalem formentlig en ubefæstet landsby med blot tusind indbyggere, hvilket først ændrede sig, da den persiske storkonge Artaxerxes I i 445 f.Kr. gav sin jødiske fortrolige Nehemia til opgave at sikre sit riges sydvestflanke mod Egypten og at udbygge byen. Nehemia opførte en bymur og flyttede dele af landbefolkningen ind i byen. I slaget ved Gaugamela i 331 f.Kr. besejrede Alexander den Store sluttelig det persiske rige, men efter hans død i 323 f.Kr. opløstes også hans eget. Efterfølgende kæmpede ptolemæerne og seleukiderne om magten. Samtidig helleniseredes stadig større dele af den jødiske befolkning. Da seleukideherskeren Antiochus IV Epiphanes gjorde foranstaltninger til at vanhellige Templet i Jerusalem indledte makkabæerne i 167 f.Kr. en revolte, som i 164 f.Kr. sluttede med Judæas uafhængighed. Herefter herskede hasmonæerne i Jerusalem, men deres her-

Kyros den Store giver jøderne tilladelse til at vende tilbage til Zion (Jean Fouquet, c. 1470)

redømme var præget af stadige arvestridigheder, hvilket svækkede landet og førte i sidste ende til, at det blev en romersk provins.

Det romerske senat udpegede idumæeren Herodes til Judæas konge. For at bøde på den uvilje, som befolkningen nærrede mod ham, gjorde han sig under sit herredømme, der varede til 4

f.Kr., til den største bygherre i Jerusalems historie.¹⁰ Hans gigantiske bygningsværker gjorde ifølge Plinius den Ældre Jerusalem til "Orientens berømteste by" – især takket være det udvidede andet Tempel, hvis forgård kunne rumme 300.000 mennesker. Forgårdens støttemur findes endnu i dag: Vestmurens sydlige del er kendt som "Grædemuren" og udgør for jøderne et helligt sted.

I 66 e.Kr. rejste jøderne sig mod romerne. Kampen endte med jødernes nederlag og ødelæggelsen af det andet Tempel i 70. Da kejser Hadrian senere skabte byen Aelia Capitolina på stedet for Jerusalem og på Tempelbjerget ville rejse et hedensk tempel, gjorde jøderne i 132 under Simon bar Kochba atter oprør. I den derpå følgende krig tilintetgjordes næsten hele Judæas jødiske menighed. For at udlette enhver erindring om jøderne betegnede romerske kartografer herefter Judæa som Palæstina.¹¹

Størrelsen af Aelia Capitolina er omstridt. Det blev tidligere antaget, at det drejede sig om en lille ubetydelig koloni med højst 10.000 indbyggere. Nye udgravninger tyder imidlertid på en større by, der modsvarede omridset af den nuværende gamle bydel. Jøder måtte ikke længere bor dér, og det samme gjaldt i en tid også for kristne.

Efter ødelæggelsen af Templet i 70 fremvises plyndrede genstande – herunder menorah, den syvarmede lysestage – frem i kejser Titus triumftog. (relief fra Titusbuen i Rom).

Korsriddernes belejring af Jerusalem 1099.
(ukendt kunstners fremstilling i middelalderen)

Det konstantinske skifte og det islamiske Jerusalem

Med det ”konstantinske skifte”, som banede vejen for kristendommen, opnåede Jerusalem atter global betydning. Kejser Konstantins tolerancedikt i Milano i 313 og kejsermoderen Helenas besøg i Jerusalem i 326 etablerede kristendommen som byens dominerende religion.¹² Konstantin forskønnede byen med vældige byggeprojekter - frem for alt Gravkirken, der var en af sin tids største bygningsværker.¹³ På samme måde som Josiah havde instrumentaliseret tempelkulten som et identitetsskabende element, benyttede Konstantin den ny tro til at stille sig i spidsen for et nyt religiøst-politisk hierarki.

Dette betød et opsving for Jerusalem. Den til Jerusalem forviste østromerske kejserinde Eudokia anlagde i det 5. århundrede en ny mur rundt om byen, og under den sidste latintalende kejser Justinian blev den i det 6. århundrede også et vigtigt religiøst centrum. Blandt de mange gudshuse, som Justinian lod bygge, var også Neakirken, der skal have raget op over Tempelbjerget. I opblomstringstiden under det byzantinske herredømme

havde Jerusalem formentlig omkring 100.000 indbyggere. På højene omkring byen opstod der på anlagte terrasser klostre og landsbyer, som kunne forsyne og underbringe de titusinder af pilgrimme, der årligt kom til Jerusalem. Men Byzans kunne ikke i længden fastholde byen. I 614 erobrede de persiske sasanider byen, nedbrændte Gravkirken, stjal det hellige kors og lod i en kort tid jøder herske over byen.

Den byzantinske kejser Herakleios generobrede ganske vist i 629 byen og bragte det hellige kors tilbage, men det nye byzantinske herredømme blev af kort varighed. Kort efter tromlede muslimerne hen over Asien, Afrika og dele af Europa. Jerusalem blev i 637 erobret af kaliffen Umar ibn al-Khattab. En ny, islamisk tidsalder var begyndt. Efter mordet på den tredje kalif, Uthman ibn Affan, blev Ali ibn Abi Talib, profeten Muhammeds fætter og svigersøn, leder af de troende. En gruppe omkring guvernøren for Syrien og Egypten, Muawiyah, krævede af Ali, at han skulle hævne drabet på sin forgænger. Da Ali afviste dette, opstod der en konflikt mellem ham og Muawiyah. I 561 blev Ali myrdet under morgenbønnen i en moské i Kufa (i det nuvæ-

rende Irak), hvorefter Muawiyah i Jerusalem lod sig hylde som kalif.

Således opstod islams splittelse på Tempelbjerget: Alis tilhængere mener den dag i dag, at kun hans efterkommere kan efterfølge Muhammed. De er "Alis parti" – *shi'at Ali*, eller kort: shiitter. Flertallet af muslimer fulgte derimod Muawiyahs parti og kendes i dag som sunnitter. Muawiyah gjorde Damaskus til hovedstad, men gjorde tillige Jerusalem til et religiøst centrum i sit rige – formentlig fordi han som følge af interne islamiske krige ikke beherskede Mekka og Medina.¹⁴

Herskerne i det af Muawiyah grundlagte Umayyade-dynasti udbyggede yderligere Jerusalem. På Tempelbjerget opstod to af islams vigtigste sakrale bygningsværker: i 691 Klippemoskeen og i 717 al-Aqsa-Moskeen. Omring denne tid overvejede kalif Sulaiman endog at gøre Jerusalem til sin hovedstad.¹⁵ Med Abbaside-dynastiets overtagelse af magten i 750 tabte Jerusalem imidlertid atter i betydning. Hovedstaden blev forlagt til Bagdad, og Mekka og Medina trådte atter frem i forgrunden. Det var først som en følge af korstogene, at Jerusalem fik sin rolle i islam.

Korstogene var formentlig til dels et resultat af en global klimaforandring. Mens der i Europa ind-

trådte en varmeperiode, som førte til en eksplosiv befolkningstilvækst, led Mellemøsten under kulde og perioder med tørke, som skabte sultkatastrofer.¹⁶ Den muslimske verden var svækket og splittet, hvorfor det var forholdsvis let for korsridderne at erobre Jerusalem i 1099. Indledningsvis forekom byens fald at være af mindre betydning. Jerusalem fik først politisk betydning et halvt århundrede senere, da atabegerne i Aleppo ønskede at skabe en landforbindelse til deres delrige i Egypten; her udgjorde korsriddernes kongerige en strategisk hindring. Derfor opløftede de befrielsen af al-Quds – det arabiske navn for Jerusalem – til en religiøs pligt, og Jerusalem blev dermed til "verdens navle".¹⁷ I 1187 tilbageerobrede Saladin, sultanen for Egypten og Syrien, Jerusalem.¹⁸

Byen blev snart efter overtaget af mamlukkerne – slavesoldater, som af abbasiderne blev indfanget i Østeuropa og Centralasien. Mens Jerusalem under sultan Baibars befandt sig i den politiske periferi – i 1257 levede der kun omkring 2000 mennesker dér, herunder 300 kristne og blot to jøder -, blev byen under de senere mamluksultaner til et religiøst centrum, hvori der opførtes pragtfulde koranskoler, bade og moskeer. I 1317 forgyldte de Klippemoskeens kuppel og udsmykkede området med fontæner og buegange; minareter strakte

Bymuren som Suleiman den Prægtige lod opføre (foto: Berthold Werner)

sig mod himlen. Trods disse byggeaktiviteter spillede Jerusalem fortsat kun en mindre politisk rolle. Byen havde formentlig under 10.000 indbyggere, og dens vigtigste indkomstkilde var kristne pilgrimme, som undertiden blev bortført for at opnå løsepenge.¹⁹

Det Osmanniske Rige

Efter sin sejr over mamlukkerne i 1516 kunne sultan Selim I gøre sit indtog i byen. Bortset fra korte perioder herskede osmannerne i 400 år over Jerusalem, som de gjorde til distriktshovedby. Fra 1520 prægede Suleiman den Prægtige som ny sultan Jerusalems nuværende bybillede – først og fremmest gennem opførelsen af bymuren. Trods sådanne anlægsarbejder tjente Palæstina hovedsagelig som en korridor for *hadj*, den islamiske pilgrimsfærd, fra Damaskus til Mekka. Jerusalem forvandlede sig til den øde og forfaldne bjerglandsby, som europæiske besøgende i det 19. århundrede beskrev med afsky. I begyndelsen af det 19. århundrede levede der i hele Palæstina formentlig ikke flere end 250.000 mennesker. Jerusalem havde i 1815 ifølge et skøn af den engelske maler William Turner blot 26.000 indbyggere.²⁰

Da egyptiske tropper under den tidligere

osmanniske vasal Muhammed Ali i 1831 marcherede ind i Palæstina, blev det indledningen til en modernisering af området.²¹ De af Ali indførte reformer moderniserede ikke blot militæret og skattesystemet, men bragte tillige europæiske eksperter og vestlige ideer til Mellemøsten. I 1839 lykkedes det osmannerne med britisk hjælp at tilbageerobre Jerusalem, men de var imidlertid ikke i alle tilfælde i stand til at tilbageføre Alis reformer. Således blev Jerusalem efter Istanbul formentlig den anden by i Det Osmanniske Rige, hvor repræsentanter for forskellige befolkningsgrupper havde sæde i et valgt byråd.

Indvandringen af europæiske missionærer og den osmanniske jordreform i 1858 bidrog i anden halvdel af det 19. århundrede til udviklingen af landet og Jerusalem. Der strømmede også stadig flere pilgrimme til landet - efter 1870 op mod 20.000 om året. Til brug for dem blev bjergvejen til Jerusalems havneby Jaffa udbygget; fra 1892 kørte Asiens første jernbane op ad bjergstrækningen. Den osmanniske folketælling i 1914 viste 772.000 indbyggere i Palæstina - heraf 83 procent muslimer, 11 procent kristne og 5 procent jøder. I Jerusalem udgjorde jøderne i henhold til en osmannisk folketælling i 1905 med 13.300 af i alt 32.400 indbyggere den største befolkningsgruppe.²²

Jødiske immigranter fra den anden alijah – jødisk indvandring til Palæstina – holder i 1912 en pause fra markarbejdet. Den anden alijah fandt sted fra 1904 til 1914 og omfattede 35-40.000 jøder, hovedsageligt fra Rusland og Polen. (foto: Ya'acov Ben-Dov, 1882-1968)

Luftfoto fra 1934 af Jerusalems gamle bydel. Centralt i fotoet er Tempelbjerget med Klippemoskeens kuppel, til højre herfor og lidt nærmere ses al-Aqsa-moskeen, lodret nedad i fotoet i forhold til Klippemoskeen ses Grædemuren. (foto: Walter Mittelholzer, 1894-1937)

Første Verdenskrig og mandatperioden

I november 2014 indtrådte Det Osmanniske Rige i Første Verdenskrig på Centralmagternes side. Med briternes erobring af Palæstina i 1917 blev grundstenen for den israelsk-palæstinensiske konflikt lagt. I løbet af krigen afgav London flere løfter til potentielle forbundsfæller, selv om disse var indbyrdes modstridende. Den britiske overkommisær i Cairo, Sir Henry McMahon, lovede sharif Hussein bin Ali, lederen af det senere arabiske oprør, i en korrespondance 1915/16 et hashimitisk kongedømme i "Storsyrien". Briterne ønskede at fremkalde et arabisk oprør og samtidig at pleje gode relationer til den fremtidige hersker i Mekka for herigennem at opnå indflydelse på millioner af muslimer i kronkolonien Indien.

På samme tid udarbejdede den britisk diplomat Mark Sykes en hemmelig traktat med franskmændene. Sammen med den franske generalkonsul i Beirut, François Georges-Picot, udfærdigede han i 1916 den efter dem benævnte aftale, som opdelte Mellemøsten mellem stormagterne. Et år senere lovede briterne i den såkaldte Balfour-deklaration

Den Zionistiske Føderation, at de ville medvirke til at oprette "et nationalt hjem for det jødiske folk i Palæstina". Hinsides ethvert religiøst eller romantisk perspektiv ønskede briterne på denne måde at vinde en formentlig "verdensjødedom" og den magtfulde jødiske lobby i USA for deres kamp. Ydermere forventede man af et britisk mandat over et jødisk Palæstina en magtbasis i nærheden af Suezkanalen. Idet de lovede Jerusalem til såvel araberne som zionisterne og tillige sig selv forvandlede de den lille søvnige bjergby til et brændpunkt for internationale konflikter.²³

I juni 1922 tildelte det nyoprettede Folkeforbund mandatet for Palæstina til briterne. Deres herredømme samt indvandringen af hundredtusinder af zionistiske jøder, som lagde grundlaget for dannelsen af en selvstændig stat, gav landet et økonomisk opsving. Det trak også indvandring fra de omkringliggende arabiske lande med sig.²⁴

Allerede under den første jødiske indvandningsbølge i 1882 var det ganske vist kommet til voldelige konflikter, men baggrunden for disse havde været af lokal karakter. Med det britiske mandat og den udtrykkelige plan om oprettelse af et "natio-

nalt hjem” for jøderne voksede utilfredsheden hos den arabiske befolkning. Således blev fem jøder og fire arabere i 1920 dræbt under uroligheder i forbindelse med den årlige Nabi-Musa-fest, endvidere såredes 216 jøder og 23 arabere. Det var det første sammenstød mellem jødiske og palæstinensiske befrielsesbevægelser.

Stillet over for den fortsatte indvandring af zionistiske jøder radikaliseredes den palæstinensiske modstand. I 1929 kom det på ny til voldelige optøjer, der – som det allerede var sket ni år tidligere – blev antændt af rygtet om, at jøderne ville tiltage sig Tempelbjerget. Under de en uge lange uroligheder blev 133 jøder dræbt af arabere, mens 116 arabere mistede livet – størstedelen af dem dræbt af britisk politi. Den 800 år gamle jødiske menighed i Hebron, en af landets ældste, blev udsløjet.²⁵ Blot syv år senere opfordrede stormuftien af Jerusalem, Mohammed Amin al-Husseini, til en generalstrejke. Denne mandede snart ud i en yderligere opstand mod briterne og den jødiske indvandring, som fortsatte frem til 1939. På baggrund af truslen om en krig mod det nazistiske Tyskland greb briterne særdeles hårdhændet ind for at bryde modstanden. I alt blev der i disse år dræbt hundreder af briter og jøder og flere tusinde arabere.²⁶

I sidste ende fik opstanden tre konsekvenser: For det *første* blev den arabiske befolkning radikaliseret, og briterne svækkede i betragtelig grad dens potentielle ledelseslag, hvilket fik en ødelæggende effekt under den første arabisk-israelske krig ti år senere. For det *andet* blev den jødiske indvandring underlagt drastiske begrænsninger, hvilket satte zionisterne op mod briterne. Og for det *tredje* udpegede briterne i 1936 den såkaldte Peelkommission, der som den første foreslog en deling af landet i en jødisk og en arabisk stat og endvidere udviklede den idé, at Jerusalem ikke skulle tilgå i nogen af de stridende parter, men derimod tidsbegrænset skulle være underlagt et britisk mandat. Den jødiske side betragtede kommissionens forslag som et forhandlingsgrundlag, mens den arabiske side kategorisk afviste det.²⁷

Statsstiftelse og krige

Under Anden Verdenskrig herskede der i Jerusalem en anspændt ro, men efter Tysklands kapitulation blev et sammenstød mellem jøder og arabere uundgåeligt. Efter holocaust forsøgte jøderne at komme væk fra Europa og til Palæstina; araberne ønskede at forhindre dette. Spændingerne tog til, og for London blev situationen uholdbar. I november 1947 besluttede FN med resolution 181 at dele Palæstina i to stater og erklærede Jerusalem for ”corpus separatum”. Den jødiske ledelse accepterede planen; den arabiske afviste den. Storbritannien sluttede sit mandat den 14. maj 1948, og Israel erklærede sin uafhængighed.²⁸

Derpå gik fem arabiske stater til angreb med det mål at udsløtte den nydannede stat; de blev imidlertid slået tilbage. Under krigen vandt Israel et betragteligt territorium og kontrollerede nu 78 procent af det tidligere mandatområde. Derimod lykkedes det Den Arabiske Legion, Transjordaniens hær, at erobre den østlige del af Jerusalem, herunder den gamle bydel og Oliebjerget. Jøderne mistede dermed det jødiske kvarter i den gamle bydel og adgangen til Grædemuren.²⁹ De arabiske tab var imidlertid langt større: Omkring 700.000 palæstinensere mistede deres hjemstavn, idet de enten blev fordrevet eller flygtede.³⁰ Gennem de næste 20 år var Jerusalem en etnisk delt by, gennem hvilken der forløb en dødszone. Israel gjorde det hurtigt klart, at det betragtede Jerusalem som sin hovedstad og flyttede parlamentet, ministerierne, ministerpræsidentens og præsidentens domiciler og højesteret til den vestlige del af byen. Frem til præsident Donald Trumps erklæring i 2017 var dette imidlertid ikke anerkendt af nogen stat. Jordanerne negligerede derimod deres del af Jerusalem.

For at komme en egyptisk invasion i forkøbet indledte Israel i juni 1967 en præventivkrig.³¹ Jordan trådte ind i krigen på Cairos side og åbnede en anden front i Jerusalem.³² I løbet af seks dage besejrede Israel flere arabiske hære og erobrede Sinaihalvøen, området vest for Jordanfloden, Gazastriben og Golanhøjderne. Emotionelt var den betydeligste gevinst erobringen af Jerusalems

Israelske soldater på vej op til Tempelbjerget med kuplen på Klippemoskeen i baggrunden under Seksdageskrigen i 1967. (foto: Amos Zucker)

gamle bydel med Grædemuren.

Under israelsk herredømme blev Jerusalem forenet; kun få dage efter krigsafslutningen blev bygrænsen udvidet, hvilket inddrog 28 omkringliggende landsbyer. Hvor Israel andre steder var indstillet på territoriale kompromisser – Sinai blev rømmet for fred med Egypten, og besættelsen af Gazastriben ophørte i 2005 -, så gjorde regeringen i Jerusalem det klart, at byen aldrig igen ville blive delt. Den østlige del af byen blev ganske vist først formelt annekteret i 1980, men for at kunne opretholde et flertal i Jerusalem begyndte man straks at bosætte israelere på den anden side af den ”grønne linie”, som havde markeret våbenstillandslinien til Jordan.³³ Samtidig forhindrede myndighederne med bureaukratiske midler en tilvækst i den arabiske befolkning.³⁴ Denne strategi viste sig ikke at være succesrig: Hvor palæstinenserne i 1967 udgjorde omkring en fjerdedel af byens befolkning, så var i 2015 37 procent af Jerusalems i alt 865.700 indbyggere arabiske.³⁵

Kort inden Seksdageskrigen i 1967 blev Den Palæstinensiske Befrielsesorganisation (PLO) stiftet i Jerusalem. PLO opstod oprindeligt som et instrument i den egyptiske udenrigspolitik, men traumet fra det arabiske nederlag førte til en hold-

ningsændring. Indledningsvis blev organisationen især kendt som en terrorbevægelse, men under Yassir Arafats ledelse blev den i 1970'erne af stadig flere lande anerkendt som palæstinenserne legitime repræsentant. På trods heraf kunne PLO ikke fremvise diplomatiske fremskridt, og under den anden Libanonkrig i 1982 blev organisationen af Israel fordrevet fra Libanon til Tunis. I 1987 indledte palæstinenserne i de besatte områder den første *intifada*. De voldsomme konfrontationer mellem frem for alt palæstinensisk unge og israelsk militær gjorde det klart for Jerusalems indbyggere, at byen fortsat var delt: Jøderne undgik den arabiske østlige del, og araberne den jødiske vestlige del.

Mislykket fredsproces

Intifadaen beredte imidlertid også vejen for en fredsproces, idet den gjorde det klart for den israelske ledelse, at besættelsen en dag må ophøre, hvis den vil fastholde Israels jødiske og demokratiske karakter. En massiv jødisk indvandningsbølge fra det opløste Sovjetunionen skabte samtidig et pres på PLO for at medvirke til en forhandlingsløsning. Resultatet blev Oslofredsprocessen.³⁶ Israel og PLO anerkendte gensidigt hinanden³⁷ og indledte

forhandlinger om en slutstatusløsning. Herunder viste Jerusalem sig som en af de største forhindringer.

Efter en israelsk ekstremists drab på Israels ministerpræsident Yitzhak Rabin i november 1995 brugte kandidaten for den israelske højrefløj, Benjamin Netanyahu, i sin valgkamp blandt andet det argument, at hans modpart Shimon Peres fra Arbejderpartiet ville dele Jerusalem. Frygten for en deling og sammenfaldet med en række alvorlige palæstinensiske anslag afgjorde i sidste ende valget til Netanyahus fordel. Denne lagde derefter fredsprocessen på is.

I 2000 forsøgte hans efterfølger Ehud Barak i Camp David at nå frem til en løsning med Arafat, hvilket imidlertid ikke lykkedes. Atter var Jerusalem og navnlig Tempelbjerget den største forhindring. Da det blev kendt, at Barak ville forhandle om Jerusalem, gik hans regering i stykker. Arafat var ikke indstillet på at give nogen indrømmelser og vægrede sig ved at anerkende nogen jødisk binding til byen. Der fulgte den anden intifada, en langvarig terrorkampagne og til slut et fuldstændigt sammenbrud i forhandlingerne. Talrige anslag i især Jerusalem førte til, at den israelske ministerpræsident Ariel Sharon konkluderede, at der måtte bygges et værn mod indtrængende terrorister. Således opstod der en mur i Jerusalem.

I 2005 blev Sharon ramt af en hjerneblødning; Ehud Olmert overtog hans embede. Olmert genoplivede forhandlingerne, nu med Mahmud Abbas, Arafats efterfølger, og gav i 2008 denne det hidtil mest vidtgående tilbud: Rømning af næsten hele Vestbredden og en deling af Jerusalem, hvor den gamle bydel skulle være under internationalt opsyn. Abbas afslog tilbuddet.³⁸ Kort efter trak Olmert sig som følge af en korrupsionsskandale tilbage fra posten som ministerpræsident, og i 2009 vandt Netanyahu på ny et parlamentsvalg. Under ham og Abbas ophørte fredsforhandlingerne.

Siden da er situationen blot blevet mere kompliceret. Det palæstinensiske samfund er tilsyneladende uløseligt splittet.³⁹ Siden 2006 har det radikalislamiske Hamas hersket i Gaza og afviser ethvert kompromis med Israel. Legitimiteten af Abbas' herredømme er fem år efter udløbet af hans legale embedsperiode mere end tvivlsom.⁴⁰ Kun et er konstant: Palæstinenserne kræver fortsat Jerusalems østlige del, inklusive den gamle bydel og Tempelbjerget, som hovedstad i deres stat. Og Israels regeringer under Netanyahu udvider fortsat den jødiske tilstedeværelse i det østlige Jerusalem. En deling af byen – og dermed et forlig, som kan finde tilslutning fra begge parter – bliver således stadig mere usandsynlig.

Israels ministerpræsident Ehud Olmert (tv.), præsident for Den Palæstinensiske Selvstyremyndighed Mahmud Abbas (th.) og USA's udenrigsminister Condoleezza Rice under deres trilaterale møde i Jerusalem i februar 2007. (foto: Matty Stern)

Noter

- 1 Se Nir Hasson/Ruth Schuster, Jerusalem Even Older Than Thought: Archaeologists Find 7,000-year-old Houses, 17.2.2016, www.haaretz.com/1.5405607 (med betalingsmur).
- 2 Se Pottery Shards from the Chalcolithic Period, o.D., www.cityofdauid.org.il/en/archeology/finds/pottery-shards-chalcolithic-period.
- 3 Se „Massive“ Ancient Wall Uncovered in Jerusalem, 7.9.2009, <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/09/04/israel.wall.discovered/index.html#cnnSTCVideo>.
- 4 Se Eric H. Cline, 1177 B.C.: The Year Civilization Collapsed, Princeton 2014
- 5 Se f.eks. Neil Asher Silberman/Israel Finkelstein, The Bible Unearthed: Archaeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of Its Sacred Texts, New York 2001.
- 6 Se f.eks. Philippe Bohstrom, Did David and Solomon's United Monarchy Exist? Vast Ancient Mining Operation May Hold Answers, 21.11.2017, www.haaretz.com/1.5466612.
- 7 Se Gil Yaron, Jerusalem: Ein historisch-politischer Stadtführer, München 2013, s. 22.
- 8 Se f.eks. Daniel McClellan, Josiah's Reforms: The Archaeological Evidence, o.D., www.academia.edu/396916.
- 9 Se Yaron (note 7), s. 24.
- 10 Se Jürgen K. Zangenberg (Hrsg.), Herodes: König von Judäa, Darmstadt 2016.
- 11 Se Martin Goodman, Rome and Jerusalem, London 2007.
- 12 Se James Carroll, Constantine's Sword: The Church and the Jews, New York 2002.
- 13 Se Jürgen Krüger, Die Grabeskirche zu Jerusalem: Geschichte – Gestalt – Bedeutung, Regensburg 2000.
- 14 Se Simon Sebag Montefiore, Jerusalem: The Biography, London 2011.
- 15 Se ibid.
- 16 Se Ronnie Ellenblum, The Collapse of the Eastern Mediterranean: Climate Change and the Decline of the East, 950–1072, New York 2012.
- 17 Om den centrale rolle, som den religiøse propaganda spillede i dette holdningsskifte, se Ofer Livne-Kafri, On Jerusalem in Early Islam, i: *Cathedra* 51/1989, s. 35–66 (hebræisk).
- 18 Se Amin Maalouf, Der Heilige Krieg der Barbaren. Die Kreuzzüge aus Sicht der Araber, München 2003.
- 19 Se Yaron (note 7), s. 155f.
- 20 Se Ruth Kark/Michal Oren-Nordheim, Jerusalem and Its Environs: Quarters, Neighborhoods, Villages, 1800–1948, Detroit 2001, s. 28.
- 21 Se Gudrun Krämer, Geschichte Palästinas, München 2015.
- 22 Se Usiel Oscar Schmelz, Population Characteristics of Jerusalem and Hebron Regions According to Ottoman Census of 1905, i: Gad G. Gilbar (red.), Ottoman Palestine, 1800–1914, Leiden 1990, s. 15–68, her s. 35.
- 23 Se Yaron (note 7), s. 172f.
- 24 Se Tom Segev, Es war einmal ein Palästina: Juden und Araber vor der Staatsgründung Israels, München 2005.
- 25 Se ibid.
- 26 Om de forskellige skøn se Zionism and Israel Information Center, Encyclopedic Dictionary, stikord "Arab Revolt (in Palestine)", o.D., www.zionism-israel.com/dic/Arab_Revolt.htm.
- 27 Se Segev (note 24).
- 28 Se Friedrich Schreiber/Michael Wolffsohn, Nahost: Geschichte und Struktur des Konflikts, Opladen 1992.
- 29 Se Chaim Herzog, The Arab-Israeli Wars, New York 2005.
- 30 En liste over de forskellige skøn finder her: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_estimates_of_the_Palestinian_Refugee_flight_of_1948.
- 31 Se Michael B. Oren, Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East, New York 2003.
- 32 Se Tom Segev, 1967: Israels zweite Geburt, München 2007.
- 33 Se Menachem Klein, Jerusalem: The Contested City, London 2001.
- 34 Se Yaron (note 7), s. 230ff.
- 35 Se Jerusalem Institute for Policy Research, Jerusalem – Facts and Trends 2017, Kap. 2: Population, Jerusalem 2017, <http://en.jerusalemstitute.org.il/upload/publications/Jerusalem%20Facts%20and%20Trends%20-%202017.Population.pdf>.
- 36 Se Yaron (note 7), s. 244.
- 37 Det er omstridt, hvorvidt PLO i realiteten har anerkendt Israels eksistensret. Se vedr. denne debat Hussein Ibish, How Many Times Must the Palestinians Recognize Israel?, 13.3.2014, www.haaretz.com/1.5333475 (betalingsmur); Caroline Glick, Why Make Light of PLO Non-Recognition of Israel, 3.10.2014, <http://carolineglick.com/why-make-light-of-plo->

[non-recognition-of-israel](#); og efter Trumps beslutning om at forlægge USA's ambassade til Jerusalem: Jeremy B. White, Palestinian Leaders Call on PLO to Suspend Recognition of Israel in Latest Fallout from Trump Jerusalem Decision, 15.1.2018, www.independent.co.uk/a8161006.html.

- 38 Se Josef Federman, Abbas Admits He Rejected 2008 Peace Offer from Olmert, 19.11.2015, www.timesofisrael.com/abbas-admits-he-rejected-2008-peace-offer-from-olmert.
- 39 Se Gil Yaron, Hopes for Palestinian Unity Delayed, 3.12.2017, www.straitstimes.com/world/middle-east/hopes-for-palestinian-unity-delayed.
- 40 Se samme, Wie Mahmud Abbas zum Autokraten mutiert, 30.11.2016, www.welt.de/article159850628.

Forlaget ELLEKÆR ApS

www.ellekar.dk

Publiceret juni 2021

Grafisk udformning: Dorte Pugliese

Billedredaktion: Jens Ellekær

Dette skrift er licenseret under en
Creative Commons Kreditering-
Ikkekommerciel-Ingen afledninger 4.0
International-licens.